

СДРЯ – *Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)*, в 10 т., т. I–VI, под ред. Р. И. Аванесова, Москва 1988–2000.

Синописис – Гизель И., *Синописис*, Київ 1680, 129 с.

Срезн. – Срезневский И. И., *Материалы для словаря древнерусского языка*, т. I–III, Санкт-Петербург 1893–1912.

ССУМ – *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, т. 1–2, Київ 1977–1978.

СУМ – *Словник української мови*, в 11 т., т. 1–11, за ред. І. К. Білодіда, Київ 1970–1980.

СУМ^{16–17} – *Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.*, вип. 1–15, Львів 1994–2010.

Тимч., ІСУЯ – *Історичний словник українського язика*, за ред. Є. Тимченка, Харків Київ 1930–1932, т. 1, вип. 1–2, 947 с.

Тимч., Матер. – Тимченко Є., *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.*, у 2 кн., Німчук В. В. (відп. ред.) та ін., Київ Нью-Йорк 2002, кн. 1, 512 с.; 2003, кн. 2, 512 с.

ХЛ – *Хмельницкая лѣтопись (1636–1650) [в:] Лѣтопись Самовидца по новооткрытымъ спискамъ съ приложениемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, «Краткого Описанія Малороссіи» и «Собранія Историческаго»*, Киев 1878, с. 77–81.

ХС – Софонович Ф., *Хроніка з літописців стародавніх*, підг. тексту до друку, передмова, комент. Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка, Київ 1992, 336 с.

ЧЛ – *Черниговская лѣтопись по новому списку (1587 – 1725)*, Киев 1890, 44 с.

Стаття надійшла 06.10.2017 року

УДК 811.161.2'367

Олена Дуденко, Тетяна Жила
(Умань, Україна)
e-mail: nusik2009@meta.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ У ПРОЗІ ЛЮКО ДАШВАР

У статті проаналізовано синтаксичні порівняння, реалізовані в мові романів Люко Дашвар «ПоКров» та «Мати все». Розглянуто безсполучникові та сполучникові порівняльні конструкції, використані автором; на основі узагальнених критеріїв їх відмежовано від підрядних порівняльних речень. Зроблено висновок, що порівняння можна назвати улюбленим стилістичним прийомом письменниці. Вона послуговується ними часто, інколи «нанизує» по декілька послідовно. Порівняння допомагають автору творити образи персонажів, характеризують явища природи або предмети довкілля.

Ключові слова: порівняння, порівняльна конструкція, безсполучникові та сполучникові порівняння, порівняльний зворот, підрядне порівняльне речення, Люко Дашвар.

Дуденко Е., Жила Т. Особенности сравнительных конструкций в прозе Люко Дашвар.

В статье проанализированы синтаксические сравнения, реализованные в языке романов Люко Дашвар «ПоКров» и «Мати все». Рассмотрены бессоюзные и союзные сравнительные конструкции, использованные автором; на основе обобщенных критериев они отделены от сложноподчиненных сравнительных предложений. Сделан вывод, что сравнение можно назвать любимым стилистическим приемом писательницы. Она использует их часто: сравнения помогают автору создавать образы персонажей, характеризуют явления природы или предметы окружающей среды.

Ключевые слова: *сравнение, сравнительная конструкция, бессоюзные и союзные сравнения, сравнительный оборот, подчиненное сравнительное предложение, Люко Дашвар.*

Dudenko O., Zhyla T. The peculiarities of similes in Liuko Dashvar's prose.

The article analyzes all kinds of similes, implemented in the language of Liuko Dashvar's novels «PoKrov» and «Maty vse». Asyndetic and conjunctive simile constructions, used by the writer, are considered. It is determined that almost 400 similes are recorded in the novel «Maty vse» and 345 units are noted in the novel «PoKrov». The general regularity in the usage of these simile constructions is defined: the writer seldom applies to asyndetic comparative constructions (6 %), as the subject and predicate of a sentence simile constructions are used more rarely (3 %); simile expressions in the function of an attributive or adverbial modifier compose 33 %, the rest are simile sentences – complete two-membered (12 %), incomplete simile sentences with missed predicate (18 %), incomplete simile sentences with missed subject (18 %), one-membered sentences (10 %).

*The most favourite indexes of Liuko Dashvar's similes are 6 simile conjunctions / particles: **like** (at 45 %), **as though** (at 35 %), **as if** (15 %), **than** (2 %) and **as** and **that** sporadically.*

The similes, used by the writer, expose images of characters, the writer's discourse, underline separate features of natural phenomena and objects of the environment.

Keywords: *simile, simile construction, asyndetic and conjunctive similes, simile sentences, Liuko Dashvar.*

Порівняльні конструкції – одне з найпоширеніших мовних явищ, яке використовується в різних стильових різновидах. Особливо важлива їх роль у художньому тексті, оскільки вони лежать в основі формування його художньо-образної системи.

Оскільки порівняннями людина послуговується здавна, то й вивчення їх як категорії пов'язують ще з ім'ям Аристотеля. Сучасний лінгвістичний аналіз порівняльних конструкцій у слов'янському мовознавстві відбувається в таких аспектах: синтаксичному (І. Кучеренко, Н. Широкова, М. Заборна, Н. Шаповалова, О. Марчук, Л. Прокопчук, С. Рошко, І. Арібжанова); фразеологічному (Г. Доброльожа, Л. Лебедева, А. Назарян, А. Найда, К. Мізін, В. Огольцев); ономазіологічному (В. Дьяконов, Х. Леєметс, В. Образцова); семасіологічному (Д. Ащурова, С. Александрова, І. Шенько); функціонально-стилістичному (В. Вомперський, Л. Голоюх, А. Довженко, С. Єрмоленко, А. Коваль, О. Некрасова, С. Таратута, О. Федоров). Протягом останніх десятиріч

запропоновано різні підходи до вивчення порівняння, встановлення його лінгвістичної та нелінгвістичної суті [6, с. 3].

Різні аспекти порівнянь в українській мові стали предметом дисертаційних досліджень Г. Довженко (1969), Л. Голоюх (1996), М. Заборної (1997), Н. Шаповалової (1998), Л. Прокопчук (2000), С. Рошко (2001) та ін. Однак досі відсутня загальноприйнята концепція порівняння в українській мові, тому погляди сучасних науковців на структуру, семантику й функції порівняльних конструкцій не узгоджені й нерідко суперечать один одному. Так, досі потребує розв'язання питання граматичного статусу порівняльних конструкцій. Зокрема, дискусійною залишається проблема практичного розмежування порівняльних зворотів і неповних підрядних порівняльних речень [6, с. 3].

Автори найновіших розвідок, що стосуються функційно-стилістичної природи порівнянь, обирають для аналізу художні твори найвідоміших сучасників (див., наприклад, [1]). До таких в українській літературі належить і Люко Дашвар, яка є лауреатом літературної премії конкурсу «Коронація слова 2007», дипломантом цього ж конкурсу у 2008, 2009 рр. 2010 року названий конкурс надав письменниці офіційний статус «Золотого автора» (її твори продано накладом понад 100 тисяч примірників). У 2012 році отримала відзнаку «Золотий письменник України» [3].

Порівняння можна назвати улюбленим стилістичним прийомом письменниці. Люко Дашвар послуговується ними часто. Як стилістичний прийом, вони допомагають автору творити, додаючи певних виразних рис, образи персонажів; явища природи чи предмети довкілля набувають у творі образності завдяки саме порівнянням.

Для дослідження ми обрали тексти романів «Мати все» (2010) і «ПоКров» (2016), де репрезентовано різноманітні порівняння з погляду їх формально-граматичної структури та функцій (майже 750 порівняльних конструкцій).

Об'єктом дослідження стали порівняльні конструкції у складі простого і складного речення, зафіксовані в мові названих романів. **Метою дослідження** є з'ясування всієї системи засобів вираження порівнянь та їх функціонально-синтаксичної специфіки в романах Люко Дашвар «ПоКров» та «Мати все». Реалізація цієї мети передбачає розв'язання **завдання**: на основі визначених критеріїв практичного розмежування порівняльних конструкцій систематизувати зафіксовані порівняння за формально-граматичною організацією та синтаксичною функцією в реченні.

Зауважимо: труднощі у виокремленні компаративем – другорядних членів – пов'язані з їх відмежуванням від неповних порівняльних речень. І хоч досі немає загальноприйнятих критеріїв їх розмежування, у роботі

беремо до уваги такі: 1) у порівняльному звороті іменник є назвою не конкретного предмета як носія комплексу ознак, властивостей, а предмета взагалі як виразника однієї типової ознаки; 2) у порівняльному реченні має бути предикат, за його відсутності доцільне відновлення присудка з головної частини конструкції; 3) окрім іменника у називному відмінку, до складу порівняльного підрядного входять придієслівні поширювачі (обставини, додатки); 4) якщо порівняння однослівне, воно має легко замінятися порівняльним орудним, тоді маємо порівняльний зворот, в іншому разі воно вказує на конкретний предмет, істоту або ж має залежні відокремлені чи підрядні конструкції – тоді маємо неповне підрядне порівняльне речення [2].

Упадає в око, що задля досягнення певної образності автор нерідко «нанизує» по кілька порівнянь послідовно, наприклад: *Здалеку помітила біду та, замість того, щоби рвонутися до міліціонерів, раптом зупинилася, сумки впустила і, як оце зараз Іветта, стала стовпом, наче, ступи вона хоч крок – смерть!* (МВ). Тут бачимо три порівняння поспіль, два з яких становлять неповні підрядні порівняльні, а третє (*стала стовпом*) слугує предикатом, містячи включене порівняння (*як стовп*). Або ж у прикладі: *Добре, – кивав зважено, обіймав за плечі, повертав до себе і розглядав, як обновку в магазині, як диво, як кару, як трофей* (МВ) – бачимо чотири порівняння в ролі обставин способу дії, що підсилюють одна одну.

Порівняння допомагають письменниці увиразнювати образ певного персонажа, наприклад: *... у вітальню ввалилася нянька Ангеліна – кругла, як гарбуз, сорокап'ятирічна стара діва з тонкою кіскою, закрученою на потилиці, добра, як свіже тісто, набожна та балакуча, все життя при Вербицьких – регоче, а в руках плетений із лози таріль з одним печивом* (МВ); *Тисячі усмішок виникали у незбагненому просторі, пливли до Стаса, і він сам, як дурний, усміхався уві сні безтурботно і весело, ніби ці вселенські доброта і милосердя світилися тільки для нього, як дяка і радість за те, що поряд із ним соніло дрібненьке, – мабуть, тільки народилося, – немовлятко* (МВ).

Навіть явища природи набувають у творі образності завдяки саме порівнянню: *Місяць круглий, наче хто його, як кульку, надув, повісив посеред святкових вогників-зірок світити на землю, щоб і сіра миша не заблукала* (МВ).

Інколи письменниця використовує порівняльно-приєднувальні конструкції, де логічний наголос падає саме на порівняння: *У Ярка з Біджо дозвіл на роботу з приладами високого тиску на висоті. То як шостий розряд ... Як п'ятірка за контрольну роботу. Як олімпійська медаль, як ...* (П); *Він просто був поряд. Як вірний раб. Як Лідина власність. Як віддане їй навіки, і це дуже ... дуже заспокоювало* (МВ);

... жодні вмовляння й обіцянки не могли переконати хлопця взутися. **Ніби прокляття якесь у тих ногах. Ніби не підуть у черевиках** (МВ).

У романі «Мати все» ми зафіксували майже 400 порівнянь, у романі «ПоКров» – 345 одиниць, причому вони різноструктурні, хоч і є загальна закономірність у їх використанні: безсполучниковими письменниця послуговується рідко (6 %, а в М. Коцюбинського вони, для прикладу, становили чверть усіх порівнянь [4]); у ролі головних членів речення вони постають ще рідше (3 %); порівняльні звороти у функції означення чи обставини становлять 33 %; решту ж складають порівняльні речення – повні двоскладні (12 %), неповні порівняльні з пропущеним присудком (18 %), неповні порівняльні з пропущеним підметом (18 %), односкладні (10 %).

Цікаво, що в кожного письменника є й улюблені показники порівняння – порівняльні сполучники чи модально-порівняльні частки. З-поміж 11 можливих в українській мові, виділених С. Рошко [5], Люко Дашвар використовує лише 6: **як** (у 45 %), **ніби** (у 34 %), **наче** (15 %), **ніж** (2 %) та спорадично **мов** і **начебто**.

Охарактеризуємо кожен вид порівнянь докладно.

У межах простого речення виокремлюються безсполучникові компаративеми – таких в аналізованих творах виокремлено майже 45. Причому в романі «Мати все» їх лише 17, зате в романі «ПоКров» – 28. Більшість із них виражені орудним відмінком іменника (*Срібло – кригою, порцелянові тарілки, тарелі* (МВ); *Іветта не бачила. Каменем сиділа у кріслі-трони* (МВ); *Енергія милосердям хлюпає на всіх і кожного* (МВ)), і лише кілька виражені прислівниками з префіксом *по-* (– *Усе це ... неможливо!* – вигукнула *по-дитячому* гірко (П); *Німець перехрестився по-нашому, байдуже глянув на безтямного чоловіка на отоманці: – Батюшку б ...* (П)).

Усі порівняння, виражені орудним відмінком іменника, можна поділити на кілька груп залежно від семантики об'єкта порівняння. Наприклад:

1) конструкції, де об'єкт порівняння є назвою тварини: *Глянула на неї вовком, наче та в чомусь винна* (МВ); *Ох, дарма солов'єм співав – не все сталося, як гадалося* (П); *Роздратувалася: відчайдушною рибою, як на нерест, проти течії* (П); *Вчіпляється в Аду коршунном, сіпає-лупить* (П);

2) конструкції, де об'єкт порівняння належить до явищ природи, природних об'єктів: *Дала б ногою під зад, Рая тоді б – вітром ...* (МВ); *Лідочка? – шелестом* (МВ); *Геніальна ідея – каменем на дно* (МВ); *Час – вихором* (П);

3) конструкції, де об'єкт порівняння є назвою конкретного предмета: *Енергія фонтаном* (МВ); *Ада зухвало вигнула тонкі вуста підковою* (П); *Мамо ... Матусю ... – і сама біля матері мішком порожнім* (П);

4) конструкції, де об'єкт порівняння є назвою абстрактного поняття: *Обід став святом* (МВ); *Ваш еспресо не вартує і гривні! – самотнє горе проривається невтримною агресією* (П).

Перелічені порівняння виконують такі синтаксичні функції:

- іменної частини складеного іменного присудка (переважно): *Небо порвалося. Чорні кишки долу. Доц-кров фонтаном* (МВ); *Рая зіщулилася так, що здалося: ще мить – і крапкою стане* (МВ); *Чуб вихором, вуса шпагатом, на фуражці зірка червона* (П);

- обставини способу дії: *Вона кивнула, та замість сидіти колодою, раптом рвучко подалася до хлопця, припала вустами до його вуст* (МВ); *І Гнат здався, бо матінка ніколи до нього злим лишаєм не чіплялася, лиш птахою легкою навколо кружляла* (П);

- відокремленого означення, вираженого прикметниковим зворотом (рідко): *... почувла тихий, схожий на мстиве зміїне шипіння, голос матері* (МВ).

Таким чином, безсполучникові порівняння, хоч і нечисленні в аналізованих творах, проте є важливими у змістовому плані – як образна характеристика людей, їхньої зовнішності, поведінки, стану або ж явищ природи і предметного довкілля.

Головні члени речення з порівняльним значенням в аналізованих творах Люко Дашвар нечисленні – лише 26 випадків (3 %). З них – один підмет з модально-порівняльною часткою: *У Мар'яни ж ніби тавро на лобі – лузерша!* (П). Решту становлять порівняльні присудки, що мають у своєму складі модальні частки:

- власне-порівняльну *як* (*По воді – пряма їй доріжка найкоротша. І сама – як та вода ...*(МВ); *От тільки носик у матері – як під лінійку, а у Ади задьористий кирпатий* (П));

- модально-порівняльну *ніби* (*Сині очі ніби посивіли, – шкурки мишачі* (МВ); *... здалеку здалося – ніби змужнів, засмагнув, а оце як придивитися – блідий, сумний і далеко ...* (МВ));

- модально-порівняльну *наче* (*Та й сама Ліда – наче дровиняка в оці ...* (МВ); *А вона наче сказала* (МВ));

- модально-порівняльну *мов* (одинична): *Ярема – мов та скеля: ані руху, ані сумніву* (П).

Серед аналізованих присудків можна виокремити кілька груп залежно від їх структури:

- прості ускладнені дієслівні: *Нянька ніби рубіж невидимий перетнула* (МВ); *Менші – ніби чекали* (МВ); *Перпетуя повеселішала, оклигала, а Гнат – наче всі сили матері віддав* (П);

- складені іменні з нульовою дієслівною зв'язкою: *Нові джинсики ніби порожні всередині – ох і худа* (МВ); *Він – як з журналу, ти ... з газети про чергу біля служби зайнятості* (П).

Отже, письменниця послуговується у своїй творчості і порівняннями, що в реченні становлять предикативний центр – підмет або присудок.

Значну частину виокремлених порівнянь становлять конструкції, що виконують роль другорядних членів. Більшість із них – компаративеми-обставини – понад 150 конструкцій (20 %).

Виокремимо з них фразеологізовані порівняння, які є стійкими, відтворюваними, з константним значенням. Вони найчастіше є **обставинами способу дії**: *Стас розходився, сміявся, як дурний* (МВ); *Хазяйка метушилася, як заведена ...* (МВ); *Сидить він весь час у машині, наче засватаний!* (МВ); *Та ні, сидить як вкопана* (МВ); *Стас вискочив на вулицю, як ошпарений* (МВ); *Розреготався, як навіжений* (МВ); *На підлозі валявся, як непотріб* (П); *А час летіє, мов з відра!* (П).

Рідше їх можна охарактеризувати як **обставини міри і ступеня**: *За півгодини дурної забави Стас змерз, як цуцик* (МВ); *... у номері зимно, як надворі* (МВ); *Старий зрадів, як дитина* (МВ); *Нянька й сама кричала, як на пожежі* (МВ); *Верещала, як різана, захлиналася сльозами, жбурляла подушки на підлогу* (П); *У рідній хрущовці на Воскресенці Мар'яна напилася, як чіп ...* (П); *Бо нашу, як проклята!* (П).

Поодинокими є порівняльні звороти, що виконують роль обставин інших розрядів:

- причини: *... руки посиніли, тремтіли, як від морозу* (П); *Посунулася, пересіла, ніби для більшої зручності, – а подушка тепер за спиною* (МВ);

- місця: *І якщо Райку не вдасться вмовити, ми повеземо її ніби на консультацію* (МВ).

Меншою мірою авторка послуговується порівняльними зворотами, що мають означальне значення – це понад 80 уживань (11 %). Характерним для них є те, що вони, як правило, залежать від прикметників, порівнянням до яких слугують (*Рівно о восьмій стильний, як з німецького каталогу, Хотинський увійшов на подвір'я Озерових* (П); *Передав естафету спілкування моторній сестричці з кривавими, мов у вампіра, вустами* (П); *Похмура, як чорна хмара, баба Ната сидить на дивані ...* (П)).

Рідко такі конструкції залежать від іменника: *... лиш одна будівля, наче приклеєна збоку, і досі мала дах, стіни ...* (П); *А в кінці обійстя біля огорожі шовковиця, як той дуб* (П).

Однак окремі порівняльні звороти, що залежать від прикметників, швидше вказують на міру вияву ознаки, а не ознаку для порівняння. На нашу думку, такими можна вважати конструкції: *Він було за нею, та педантична, як німці, Ада підготувалася* (П); *І все життя перед очима: барак на київській околиці, фото красивої, як артистка, мами Нати ...* (П); *На нього закоханими очима дивиться тоненька, як гілочка, дівчина із зовсім не порожніми очима* (П).

У порівняльних зворотів із порівняльно-об'єктивним сполучником *ніж* важко визначити синтаксичну функцію. Думається, вона найближча до об'єктивної вказівки, тут проситься запитання (за що?). Наведемо приклади таких порівнянь-додатків: *Іветта подумала, що варто віддати трохи власної крові для того, щоб відчувати щось більше, ніж професійна гордість за ще одне врятоване життя* (МВ); *Раз у нас свято, бажаю тобі, Лідо, більше, ніж добраніч* (МВ).

Серед виписаних з аналізованих романів порівняльних конструкцій майже половину визначаємо як підрядні порівняльні речення, що за структурою двоскладні або односкладні. Проаналізуємо кожну підгрупу окремо.

Серед порівняльних з повною граматичною основою (90) виокремимо кілька підгруп:

1) простий підмет + простий дієслівний присудок: *Ліда зойкнула якось дивно, із запізненням, ніби щока тільки згодом запекла* (МВ); *... по життю, ніби янголи шлях вистелили!* (П); *Ада підскочила – як хто голкою в зад штрикнув* (П); *... бо – диво! – ні заторів, ні червоного світла світлофорів, наче хто зелену дорогу вистелив* (МВ); *Повинна полюбити тебе так само сильно, як її любиш ти* (МВ);

2) складений підмет + простий дієслівний присудок: *Професорська донька смикнулася і, як колись у гіркому дитинстві їй самій казала Аська Авдєєва, виплюнула* (МВ); *Стас на мить завмер, насупився, ніби сто думок у голові одночасно затанцювали ...* (МВ);

3) простий підмет + складений дієслівний присудок: *Ада роззиралася розгублено, ніби все те добро неодмінно мало розміститися тут, на жалюгідних сорока двох квадратних метрах хрущовки* (П); *...перелякатися, бігти геть, ніби зараз до кімнати мала зайти Іветта ...* (МВ);

4) підмет + складений іменний присудок: *Знак, – сказав Ярکو, наче всі сумніви Мар'янині йому давно відомі* (П); *Подивився на Мар'яну з подивом, наче запитання геть зайве, і так ясно* (П); *Суд вершу, ніби я і є Господь* (МВ); *А жлоби секунд пруть, ніби ми негри якісь ...* (МВ); *Кинула газету на підлогу, ніби й читати про вбиту – злочин* (МВ);

5) підмет + однорідні присудки: *Рая занімала, перелякано зиркнула у вікно, наче красива пані на мітлі містом літала і так до вікна знадвору і прилипла* (МВ); *Та Іветта закам'яніла, ніби зятів поцілунок висмоктав із неї сили чи, навпаки, став приводом для глибоких роздумів* (МВ);

6) просте двоскладне речення розривається інтерпозитивним підрядним: *Скільки їхала, стільки набиралася радості, наче кожна мить, що наближала до Ярка, кидала їй ту радість жменями: на тобі, дівко, волі! На!* (П); *... шепотіла, наче від тих грошей, які добути хотіла, доля Майдану залежала* (П).

Серед зафіксованих порівнянь виокремлюємо більшу частину не порівняльних зворотів, а неповних підрядних порівняльних. Простіше виконувати аналіз тих порівняльних конструкцій, у яких є експлікований присудок, а пропущений підмет легко відтворюється з головної частини – їх, як зазначалося, близько 18 % (130).

За структурою неповної підрядної частини всі конструкції поділимо на групи, а саме:

– з присудком простим дієслівним, без поширювачів: *Ходімо? – спитав Платон, ніби випробував* (МВ); *Вона кивнула і всміхнулася. Наче благословила* (МВ); *Дивилася на колег, ніби перевіряла – чи вірять?* (МВ); *Платон лежав нерухомо, ніби задерев'янів* (МВ); *Медбрат ніяково, наче перепрошував, усміхнувся, знизав плечима* (МВ); *Усе думаю: може, я зробила менше, ніж могла, тому вони загинули через мене ...* (П); *Хотинський зупинився, наче схаменувся* (П); *Поклала тремтячі долоні на чорняве волосся, наче благословила* (П);

– конструкції з простим дієслівним присудком і групою присудка: *Заговорила тихо і сумно, ніби переповідала правдиву гірку казку, яку прочитала тільки-но ...* (МВ); *Ніби гарячої крові обпилася – фонтанувала енергією, лякала нею полохливу няньку* (МВ); *Пам'ятаю, ніби вчора було* (МВ); *Кольори набрали густоти, ніби води напилися* (МВ); *Іветта Андріївна насупилася, ніби діагноз установлювала* (МВ); *Мар'яна простувала велелюдним гомінким простором – ніби в Йордан входила* (П); *... червоні вуста ворушилися, наче кров'ю бризкали* (П); *Ада скривилася, мов лимонів обжерлася, кивнула* (П);

– зі складеним дієслівним присудком: *Ліда ошелешено розглядала щасливу Зоряну, ніби намагалася запам'ятати – яке воно, те щасливе обличчя* (МВ); *Приклала долоню до грудей, ніби намагалася зрозуміти, що відчув хлопець* (МВ); *Дивиться на світ Божий, наче розгадати його намагається* (П); *Обхотили одне одного, наче віки не бачилися* (П);

– зі складеним іменним присудком: *Стас почервонів від незрозумілої прикрості, ніби став малим та дурним проти звичайного сільського хлопчика* (МВ);

– з однорідними присудками: *... так вірила, що Ніна врешті заспокоїться, зосередиться на вихованні Раї, ніби геть не знала Нінуху чи думала, ніби доньку перевиховали у християнській місії* (МВ); *Поправила лазуритові сережки у вухах, вийшла з торговельного центру, озирнулася – наче вперше побачила і відразу полюбила передсвяткову вуличну метушню* (МВ).

Зрозуміло, що тут показуємо лише окремі із зафіксованих конструкцій, але й вони дають повну картину моделей порівняльних конструкцій, якими послуговується авторка.

Складніше аналізувати порівняння, у яких є слово в називному відмінку. Дотримуємося думки, що ті з них, що мають біля себе другорядні члени, які є групою присудка, набувають ознак предикативного центру, а присудок має легко відновлюватися з попереднього контексту головного речення. Аналогічно: коли в таких порівняльних конструкціях ідеться про конкретних осіб або від порівняння залежать наступні підрядні, відокремлення – маємо не порівняльний зворот, а неповне підрядне порівняльне речення.

Покажемо такі речення з аналізованого дискурсу Люко Дашвар. В аналізованому порівнянні можуть бути такі конструктивні моменти:

– об'єкт порівняння в них вказує на конкретну особу чи предмет (виражається власною назвою, займенником, має залежні вказівні слова тощо): *Чи ти теж хвора, як ото твій брат?* (МВ); *Сидять по кутках, як ті таргани перед газовою атакою* (МВ); *Скільки жінок пройшло через його руки, ... та жодна не розбурхала його почуттів так, як Ліда ...* (МВ); *Тільки би Стас не повернувся так само несподівано, як і мама* (МВ); *Тимур із Машею – новенькі, як і ви* (МВ); *Раєчка повинна захотіти цього так само сильно, як і ти ...* (МВ);

– об'єкт порівняння може бути однослівним (називний іменника), але від нього залежать підрядні або відокремлені члени; тоді присудок, якого не вистачає у порівняльному підрядному, підказується постпозитивним контекстом: *Пані помре. Чи просто зляже, як сусідська баба Нюся на хуторі, яка вже третій рік поспіль із ліжка не встає і говорити не може* (МВ); *Рая не відчувала такого моторошного, всеохопного страху, як за ті дві хвилини, що вона йшла до автобуса* (МВ); *... Стас видавався радісно-здивованим і навіть приголомшеним, як той волоцюжка, що порпався у смітті та знайшов скарб* (МВ);

– об'єкт порівняння (називний іменника) супроводжується залежними словами, які становлять групу присудка (виконують роль обставини чи додатка); пропущений присудок підказується контекстом: *Підвелася, насторожилася, ніби з кожного кута за нею камери стеження* (МВ); *Тільки рука на подушці, ніби під нею скарб небачений* (МВ); *Вона йшла за ним покійно, як теля за мамкою* (МВ); *Її неймовірний, розумний Платон пішов за ним, як теля за коровою* (МВ); *Безпорадні думки, як мавпи на грати в зоопарку* (МВ); *Іветта поглядом, наче факір вогнем, накреслила у повітрі: «Обережно!»*, поклала руку Раї на плече (МВ); *Іветта Андріївна Вербицька інстинктивно стиснула ніздрі, ніби хлорка в ніс* (МВ); *План, що так старанно підготувала Іветта, реальні люди розгризли вправніше, ніж міль вовну* (МВ);

– об'єкт порівняння виражається називним іменника, але не трансформується в орудний порівняльний; швидше хочеться виконати підстановку присудка, якого не вистачає, з контексту: *На ліжку покривало*

зім'яте звисає вузькою смужкою, як рука мерця (МВ); Ти вже ридаси ... Як невихована істеричка без краплі здорового глузду ... (МВ); Нескінченна відповідальність – така ж дурня, як і вічний двигун (МВ).

Ще складніше аналізувати речення, у яких порівняльна конструкція не містить називного іменника, проте іменники в непрямих відмінках, що експліковані, не замінюються орудним порівняльним, а швидше вимагають підстановки головних членів із попереднього контексту. На нашу думку, такі речення теж є підрядними порівняльними, проте неповними, з редукованими головними членами, які легко відновлюються з контексту. Наприклад: *Сергія і Тоню ми знаємо не так давно, як Нелю та Львовочку, але вони такі потужні свінгери ...* (МВ); *Рая ... зиркнула недобре, ніби вогнем у повітрі: не підходь, не віддам* (МВ); *Красне щастя обіцяв, усьому світові мріяв показати красу твою незбагненну, а зачинив у чотирьох стінах, як злодюжку за провину яку!* (П); *Турбувався про мене, як і про Аїду, все життя* (П); *І що ти зробиш?! Уб'єш мене?! Як ту Марину в Одесі?!* (П); *Мар'яні тепер стає страшно так, як єврейському скрипалеві колись ...* (П); *... і голос дівчини здався Ланському мелодійним, як у Кітті* (П).

У художньому дискурсі Люко Дашвар нами зафіксовано порівняння, що мають структуру односкладного речення – це 60 уживань (8 %). Залежно від наповнення такі речення насамперед можна поділити на дві групи: з повною граматичною структурою і зі структурою неповного односкладного речення. У першій великій групі залежно від форми вираження головного члена виокремимо такі підгрупи:

– порівняння зі структурою односкладного **безособового** речення (вони найуживаніші): *Витріщається на те ліжечко, ніби можна час назад прокрутити!* (МВ); *І чому ти просиш закурити, ніби важливішого не існує?!* (МВ); *Платон і Рая щезли. Наче вітром аж до зірок понесло* (МВ); *Іветта миттєво опанувала себе, усміхнулася дівчині, ніби нічого не сталося* (МВ); *... пара кволих і короточасних стосунків закінчилися скоріше за літні зливи, наче Мар'яні на роду написано ніколи кохання не взнати!* (П); *Не договорила, бо тато заплющив очі, наче і йому соромно на світ білий дивитися* (П); *Мар'яна дивиться на сухеньку стару, ніби у вицвілих блакитних очах ще можна прочитати німу відповідь* (П); *Озирнувся, глянув на Мар'яну спідлоба так дивно, ніби самому за себе прикро* (П);

– порівняння зі структурою односкладного **неозначено-особового** речення: *Скрутився клубком, наче його чоботами б'ють, і незчувся, як ... заснув* (МВ); *Учепилася в крісло, аж нігті побіліли, очі з орбіт, ніби за мить голову відрубують* (МВ); *Ярко знітився, ніби йому на голову напхали корону ...* (П); *За кілька кварталів від Майдану столиця жила звичайним життям, наче поряд не вбивали людей* (П);

– порівняння зі структурою односкладного **інфінітивного** речення: «Дітей – у нормальні умови», – розмірковувала, **ніби їй вирішувати** (МВ); Рая каже: про деякі речі їй легше написати мені, **ніж сказати** (МВ); А наша мама звичок не змінює: краще переночує в готелі, **ніж** поночі **їхати** (МВ);

– порівняння зі структурою односкладного **означено-особового** речення: *Таке дурне просиш, ніби матері не знаєш* (МВ).

Таким чином, синтаксичний аналіз порівняльних конструкцій не завжди прозорий, легко виконуваний, проте за критеріями, визначеними вище, нами поділено порівняння, зафіксовані у художньому дискурсі письменниці, на порівняльні звороти у складі простого речення, на повні підрядні порівняльні речення, а також неповні підрядні порівняльні з пропущеними членами граматичної основи або й усією нею, за умови відтворення пропущеного з контексту. Як підказують актуалізовані конситуації, порівняльні конструкції допомагають Люко Дашвар образніше передати слова, дії, думки персонажів або ж увиразнюють авторський дискурс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дуденко О., Комарова З. Особливості порівнянь у прозі Марини Павленко // *Філологічний часопис*: зб. наук. праць / відп. ред. О. Ю. Зелінська. Умань: Візаві, 2016. Вип. 2 (8). С. 37–48.
2. Дуденко О., Шевчук І. Порівняльні конструкції української мови: до методики розрізнення порівнянь при вивченні в основній школі // *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. праць Уман. держ. пед. ун-ту ім. П. Тичини / [ред. кол. : Безлюдний О. І. (гол. ред. та ін.)]. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2017. Вип. 56. С. 72–80.
3. Люко Дашвар. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Люко_Дашвар (дата звернення: 27.09.2017).
4. Марчук О. І. Структурно-типологічні параметри порівняльних конструкцій в ідіостилі М. М. Коцюбинського: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова. Одеса, 2002. 229 с.
5. Рошко С. М. Формально-граматична та функціонально-семантична структура порівняльних синтаксем і підрядних речень у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2001. 21 с.
6. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Дніпропетровський державний університет. Дніпропетровськ, 1998. 18 с.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

МВ – Люко Дашвар. Мати все. URL: <http://e-libra.ru/read/238920-mati-vse.html> (дата звернення: 25.09.2017)

Стаття надійшла 06.10.2017 року

УДК 821.161.2.0.(092)

Лариса Задояна
(Умань, Україна)
e-mail: zadoyana_larisa@meta.ua

ІДЕЙНО-ТЕМАТИЧНЕ РОЗМАЇТТЯ ПОЕТИЧНИХ РОЗДІЛІВ ЗБІРКИ СТЕПАНА ПАВЛЕНКА «ВІЧНІСТЬ ТАКА КОРОТКА»

У статті охарактеризовано ідейно-тематичне розмаїття поетичних розділів збірки Степана Онисимовича Павленка «Вічність така коротка». У яких Степан Павленко постає перед нами як справжній знавець української мови та літератури, неперевершений майстер слова. Поетичні розділи збірки «Вічність така коротка» («Віконце для трав», «Видючий пальчик», «Усміхнені омоніми», «Омонімічні загадки», «Вірші-загадки») вміщують вірші про дітей і школу, про шкільні уроки, про мистецтво (пісенна тема), про війну, роздуми про життя та смерть, про сенс існування, про добро і зло, теплотою зігріті вірші про матір, про родину і сім'ю. Особливо гарна любовна лірика, де автор використовує гру слів. У віршах про природу Степан Онисимович описує сонце, вітер, дощ, сніг, пори року, птахів, звірів, дерева і квіти. Рідна мова у віршах Степана Павленка є величною і незрівнянною. Чимало у розділі пісенних текстів. Чудові балади, присвяти Лесі Українці. В останньому розділі «Мій двійнику у місячному сяйві» представлена добірка перекладів із улюбленого поета Степана Онисимовича Павленка – Генріха Гейне, адже автор німецьку мову знав чудово. Загалом, збірка Степана Павленка «Вічність така коротка» – цікава, захоплююча подорож у світ поезії.

Ключові слова: Степан Онисимович Павленко, ідейно-тематичне розмаїття, поетичні розділи, збірка «Вічність така коротка», вірші.

Задояна Л. Идейно-тематическое разнообразие поэтических разделов сборника Степана Павленко «Вечность так коротка».

В статье дано характеристику идейно-тематическому разнообразию поэтических разделов сборника Степана Павленко «Вечность так коротка». В которых Степан Павленко выступает перед нами как настоящий знаток украинского языка и литературы, непревзойденный мастер слова. Поэтические разделы сборника «Вечность так коротка» («Окошко для трав», «Видящий пальчик», «Улыбающиеся омонимы», «Омонимические загадки», «Стихи-загадки») вмещают стихи о детях и школе, школьных уроках, искусстве (песенная тема), войне, размышления о жизни и смерти, смысле бытия, добре и зле, теплом согреты стихи о матери, о семье. Особенно красивая любовная лирика, где автор использует игру слов. В стихах о природе Степан Анисимович описывает солнце, ветер, дождь, снег, время года, птиц, зверей, деревья и цветы. Родной язык в стихах Степана